

בבא בתרא דף מז

דף מח

תליוהו זבין וכפיית הר כגיגית

כופין אותנו עד שיאמר רוצה אני

המפרשים מביאים את הגמ' בשבת פח, א שבזמן מתן תורה כפה הקב"ה על ישראל את ההר כגיגית ואמר להם אם אין אתם מקבלים את התורה שם תהא קבורתם, ומכאן מודעא רבא לאורייתא, שיוכלו לטעון שהוכרחו לקבל את התורה ולכן לא קיימוה. וקשה שהרי תליוהו זבין זביניה זביני, וא"כ במה שכפה הקב"ה את ישראל לקבל את התורה הוי כמו תליוהו זבין ושוב אין טענת מודעא.

אדם שלא חפץ להביא קרבן, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. וכן לגבי גט.

וידועים דברי הרמב"ם (גירושין ב, כ) בהסבר מה שגט מעושה כדין, כשר: "ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל, שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מהווייב בו מן התורה כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גירש לרצונו".

ויש שתירצו שדוקא כשמקבל ממוון על המכירה, אז הוי זביניה זביני, אך בקבלת התורה נהי שהובטח להם שכר, אך סו"ס אין כאן ממוון שקיבלו מיד רק לעת"ל, ודמי לתליוהו ויהיב דאינו מועיל.

אך המל"מ (פ"י מהל' מכירה ה"א) מביא מדברי המרדכי שבאונס מיתה אמרינן דאגב אונסיה גמר ומקני אע"ג שלא קיבל דמים, והקשה המל"מ דא"כ מה נתרץ על הגמ' בשבת, שהיתה שם סכנת מוות, והניח בצ"ע.

ונקודה זו מופיעה רבות בכתבי רבי צדוק, ונביא מקום אחד, ברסיסי לילה (אות מד) מביא מהמדרש דהקב"ה הוא ליבן של ישראל, ואפילו פושע ישראל שהירבה עבירות עד אין קץ, נקרא ישראל, ומעמקי לבם של ישראל דבוק בהש"י שהוא שורש נקודת ליבם. ומביא את דברי הרמב"ם ומוסוסי: "ודבר זה א"א לעמוד עליו שום בריה, רק הש"י מעיד שהוא כן אצל ישראל, משא"כ אצל עכו"ם, אפילו חסידי אוה"ע שמכיר שכך טוב, מ"מ עצם לבבו אין כן".

תירוץ נוסף מובא בקהלת יעקב (לרבי ישראל אלגאזי לשון חכמים אות פו) בשם תשו' פרח מטה אהרן דמה שתליוהו זבין זביני היינו בענין שהוא זמני, אך כשמתחייב עולמית לא, וניחא שבמתן תורה כרוך חיוב נצח.

דף זה נלמד בערב תשעה באב, וכל ענין הגלות הוא שכלל ישראל מקבל מכות שבאות לקלף את המעכבים שמונעים מאיתנו להתקרב לה', וכשעוברים עלינו צרות הגלות, סוד הענין הוא להביא אותנו לומר "רוצה אני".

החת"ס (אהע"ז ח"א סי' קיב) מביא את דברי המל"מ ומוסיף להקשות שהרי המרדכי עצמו הביא את הגמ' בשבת הנ"ל, ואיך יתכן שסותר דברי עצמו בתוך כדי דיבור. אלא שתליוהו זבין הוא דוקא במכירה דתחילתה ע"י אונס, כפי שהגמ' מתחילה את הסוגיא כאן, משא"כ לוקח שכל קנינו ברצון א"כ אפשר אפי' אונס מיתה לא מהני, ולכן שפיר הוה מודעא רבא לאורייתא, דהרי אמרו בברכות (ה, א) דנתינת התורה נחשבת שהקב"ה מוכר לנו את התורה ואנו קונים אותה. וכשקונים אין אומרים תליוהו זבין וקני קניינו קנינו, ומיושבת הקושיא.

דף מט

נחת רוח עשיתי לבעלי

אשה שחתמה על שטר אחרי בעלה, יכולה לומר "נחת רוח עשיתי לבעלי".

וע"ש עוד במה שחילק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ.

אחרי בעלה, יש כאן חשש של 'נח"ר עשיתי לבעלי', ומאידיך אם הנשים באות קודם לאנשים, יש בכך חסרון אחר, שההולך אחרי אשתו הרי הוא עם הארץ.

ומעתה מובן, שאילו היה כתוב 'ויבואו האנשים והנשים', היה משמע שהאנשים קודם ויש כאן טענת נח"ר עשיתי, ואם היה כתוב להיפך היה משמע שנשים קודם, וגם בזה יש חסרון. לכן נכתב 'ויבואו האנשים', דמשמע שהאנשים באו תחילה, וכתוב "על הנשים" דמשמע שהנשים היו עיקר בביאה זו, שכיון שבאו להקדיש היו צריכים להקדים עצמן לאנשים כדי להמנע מחשש "נח"ר עשיתי לבעלי".

דף נ

דין יום או יומיים

דין יום או יומיים הוא, שהמכה את עבדו הכנעני והעבד מת לאחר כ"ד שעות, אין המכה מומת. ודנה הסוגיא במוכר עבדו ע"מ שישמשנו ל' יום, ויש בזה ד' שיטות בתנאים. והשיטה האחרונה היא ר"א שאף אחד מהם אינו נחשב בעלים על העבד. ומוזה נלמד לענין מכירת האיש והאשה בנכסי מילוג, שאף אחד מהם לא נחשב בעלים ממש.

ולהבין קצת ענין זה שרק לבעלים יש דין יום או יומיים, נצטרף את המובא בשם הרמ"מ מקוצק, מה שביאר לבעל החשק שלמה. לבעלים של העבד יש זכות בו, ולכן דינו קל יותר שאין מומתים את האדון על הכאתו והריגתו. אך אם האדון הכהו מכה חזקה עד כדי שמת תוך כ"ד שעות, סימן שהאדון אינו מעוניין בו, וממילא יצא לחירות. ושוב הוא יהודי רגיל שחייבים על הריגתו.

אבל אדם זר שמכה עבד והורגו, גם אם מת לאחר כ"ד שעות, לא פוטרים אותו.

דף נא

לא הוה מר גבן באורתא בתחומא – לימוד עיון

בשבת

אמר ליה רב נחמן לרב הונא, לא הוה מר גבן באורתא בתחומא. פירש רשב"ם דבתי מדרשות שלהם בסוף התחום היו כדי שיוכלו לבוא לשם בשבת מעיירות שמסביב.

ונביא כמה כאן הערות לפי זה בביאור כמה פרשיות בתורה:

הבית הלוי (פרשת יתרו) מביא מה שנאמר קודם מ"ת: "כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל", ודרשו חכמים "בית יעקב אלו הנשים, ובני ישראל הם האנשים", ולמה הקדים הפסוק את הנשים, אלא שרוצים שקבלת התורה תהיה ברצון גמור, ולפיכך אם היו מקדימים את האנשים, יוכלו הנשים לטעון שהסכימו אחרי כן כדי לעשות נח"ר לבעליהן.

ורעיון זה מופיע כבר בשל"ה (פרשת תולדות) אגב שבא לבאר את השם "יצחק", שהצ' כנגד שרה שחיייתה צ' שנים, והק' כנגד אברהם שחי מאה שנה בהיוולד יצחק. וזה שהקדימו את שרה קודם אברהם, דומיא דמתן תורה, וכדי שלא תוכל האשה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי.

האמרי אמת (ליקוטי יהודה פרשת יתרו) הוסיף על כך, שכל המושג של קבלת התורה דורש אתערותא דלתתא מצד המקבלים, ע"י אמירת נעשה ונשמע. ומשמע שרוצה לומר שהקב"ה ועם ישראל הם כנגד איש ואשה, ובמתן תורה יש תפקיד מוקדם לעם ישראל שהם הנשים, כי אם ימתינו לאחרי זמן, יוכלו לומר "נח"ר עשיתי לבעלי".

נמצא שפסוק זה של "כה תאמר וגו'", מרמז לעיקר הצורה של מתן תורה עצמו.

בחת"ס (תורת משה פרשת ויצא) על הפסוק (לא, יד ואילך) "ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו כי כל העשר אשר הציל אלקים מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלקים אליך עשה", והיינו דבעצם כל מה שיש ליעקב אבינו הגיע מלבן, ולימים קנה בנכסים אלו את מערת המכפלה. וכשאמרו רחל ולאה "העוד לנו חלק ונחלה וכו'", ויתרו על נכסי מילוג שלהן, אך רחל אמרה זאת בראשונה ולאה באחרונה, והדין הוא שתוכל האשה השניה לטעון נח"ר עשיתי לבעלי, אך האשה הראשונה לא תוכל לומר זאת. מבאר אפוא החת"ס שבפסוק זה ויתרו רחל ולאה על נכסי אביהן, אך באמת לאה תוכל לומר נח"ר עשיתי לבעלי. ועל כן לאה קבורה בבמערת המכפלה, דבעצם יש לה עדיין חלק בנכסי אביה (וממילא יש לה חלק במערת המכפלה).

ונסיים בנקודה המובאת בישמח משה (פרשת ויקהל) על לשון הפסוק "ויבואו האנשים על הנשים", ומה הפירוש בלשון זו, אלא שאם האשה באה לתת נדבה

דף נב

קשיא ותיובתא

הרשב"ם מביא מחלוקת יסודית לגבי "קשיא" ו"תיובתא", דדעת ר"ח שבמקום שהניחה הגמ' בתיובתא, אין לכך ישוב, ואילו במקום דסלקינן בקשיא, ישנו תירוץ. הרשב"ם עצמו חולק וסובר שאין הבדל ביניהם, והילוק הלשון נובע מכך שקשיא משמשת לסתירה מדברי אמורא, ותיובתא משמשת לסתירה ממשנה.

הרעק"א בגליון הש"ס מציין לרש"י סנהדרין (עב, א) דעת ר"ח דקשיא אינה פירא גמורה ושם מדבר על ברייתא, וכ"כ שם בדף קיב, א ל, וכפי שהקשה שם הבאר שבע מהגמ' שם (קיא, ב) על הרשב"ם, דהקשו מפסוק והניחו בקשיא, והרי לרשב"ם לשון קשיא נאמר רק במקום שמקשים מדברי אמורא. ועוד מביא סתירה ברשב"ם עצמו, מלקמן (קכז, א) שהקשו מברייתא ומסיימת "תיבותא דרב שריא תיובתא, לימא תהוי תיובתא דרב שייזבי, קשיא", וכתב הרשב"ם דהוי רק קשיא ולא תיובתא. והקשה הפלפולא חריפתא דרשב"ם סותר לדבריו כאן.

הנודע ביהודה (יו"ד מהדו"ת סי' קסג) מיישב דגם הרשב"ם מסכים שישך לשון קשיא בברייתא, ואדרבא מכך שלא השתמשו בלשון תיובתא א"כ קשיא יש לה יישוב, שאם נמצא מקום בו השתמשו בלשון קשיא כשהקושיא היא ממשנה ברייתא או פסוק, הרי שמוכח מכך שישנו תירוץ על הקושיא, דאל"כ למה לא נקטו לשון תיובתא. אלא רק בלשון אמוראים קשיא מקבילה לתיובתא. ומיושבי דברי הרשב"ם. ועל פי זה גם מיושב רש"י בסנהדרין ששם מדובר בקושיא ממשנה או פסוק ואם בכל אופן נקטו לשון קשיא, בהכרח ר"ל שיש תירוץ.

רבי ישעיה פיק כתב ספר הנקרא "קשות מיושב", וכל הספר מיוסד על ההנחה שיש הבדל בין קשיא לתיובתא, ובכל מקום שנאמר קשיא בש"ס נחת לבאר מהו התירוץ שניתן לומר.

ונסיים בדברי הרמח"ל באדיר במרום (עמ' לט) שמבאר ע"פ האריז"ל שבכל מקום שיש קושיא בלימוד ההלכתא פירוש הדבר שהסט"א מציב מחיצה ומחשיך, ועלינו להתגבר על הקליפה הזו, ולתרוץ. אך לפעמים החושך כ"כ מרובה עד שא"א לענות על השאלה. וזהו ההבדל בין קושיא שיש עליה תירוץ לקושיא שאין עליה תירוץ.

וברש"י זבחים ב, ב כתב להדיא דהוי בשבת: "חבל שלא היית אמש בשבת אצלנו בתוך התחום שתוכל לבוא לבהמ"ד ולשמוע".

ונדבר בענין לימוד עיון בשבת. בגמ' בשבת (קיט, ב) רב זירא הוה מהדר אזוגא דרבנן ואמר להו במטותא מינייכו לא תחללוה, פרש"י שכשהיה רואה זוגות ת"ח מדברים בד"ת בשבת, היה אומר להם כך משום ביטול עונג שבת. ומבאר היעב"ץ (סדור בית יעקב בית היין דף קפג, ב) שלימוד בעיון המפרך ומייגע את המוח, הוא דבר שנוגד עונג שבת ומוגדר בגמ' זו "חילול שבת".

בספר תורה לשמה (סי' קי) דן אם אפשר ללמוד עיון בשבת, ומוכיח מגמ' זבחים כדוגמת הגמ' דידן שמבואר שהיו עוסקים בשבת בבית המדרש בלימוד סוגיות הלכתיות ושוקלים וטרים.

וכן החיד"א במחזיק ברכה (סי' רצ) מביא את היעב"ץ וחולק עליו, ומביא מנהג כמה ישיבות ובתי מדרש כולל בית מדרשו של הפרי חדש שהיו לומדים בפלפול בשבת. ומה שאמרו בגמ' שבשבת, מפרש החיד"א שהקפידא היא שלא יגיעו למצב שהלימוד ימנע לגמרי את סעודת השבת.

אמנם מסייג החיד"א שאם הת"ח רוצים ללמוד ענין של דרוש או גירסא, שפיר דמי, ואין הכרח ללמוד דוקא בפלפול ועיון.

ודברי היעב"ץ מתחברים למה שכתב הוא בהגהותיו לגיטין (ס, א) אהא דריו"ח וריש לקיש הוו מעייני בספרא דאגדתא בשבת, ומבאר היעב"ץ שהכוונה לספרי קבלה, שבימות החול עוסקים בעיון ההלכה, ואילו בשבת אין עוסקים בכך אלא לומדים בדברי אגדה המושכים את הלב, וקדושת היום מסייעת להשכיל ולהבין בחכמה הנעלמה קודש קדשים היא.

רבי צדוק הכהן (קדושת שבת מאמר א) מבאר שבשבת העולם מתעלה, ולעם הארץ שכל השבוע עוסק במלאכה, בשבת הוא לומד תורה. ות"ח שבכל השבוע עוסק בתורה, בשבת הוא לומד את תורת הנסתר. וכפי שכתבנו לעיל, גם הנוקטים דלא כהיעב"ץ, מודים שאם חשקה נפשו של הת"ח בלימוד אגדתא וסוד ביום השבת, הדבר נאה ומתקבל.

דף נג

מתנות יחיה, אלא דבאמת היתה מכירה אלא שניתן בצורה של מתנה, 'כדי ליפות את כוחו'. ולכן אין למלאכים טענה של 'בר מצרא' ביחס לנתינת התורה, דכיון שהיא מוגדרת כמתנה, אין בזה דין בר מצרא.

מתנה בעין יפה יהיב

מאן דיהיב מתנה, בעין יפה יהיב.

שני רעיונות על דרך החסידות:

בספר עטרה לראש צדיק (לרבי יעקב צבי מפוריסוב, נכד היהודי הקדוש), כתוב שעיקר העבודה שיש לנו בעוה"ז הוא שילוב שם הוי"ה ואדנות, דשם הוי"ה הוא גילוי הקב"ה בעליונים, ואדנות הוא האופן בו אנו מתייחסים לשם הוי"ה. לכן כשמחברים הוי"ה ואדנות יחד זהו עיקר העבודה. והגימטריא של הוי"ה ואדנות הוא צ"א. ומובא מהרבי מרופשיץ שהיה רגיל לברך בחתונות "שזיווגם יעלה יפה", והיינו שמובא באריז"ל שלעת"ל שם הוי"ה לא יהיה אלא י"ה י"ה, דשם הוי"ה הוא י"ה שזהו גילוי ה' בעליונים יחד עם ו"ה שהוא הגילוי בתחתונים. ובזמן הזה הגילוי למטה אינו באיכות הגילוי העליון, אך לעת"ל יתגלה למטה כל מה שמתגלה למעלה, ולכן "ביום ההוא יהי"ה ה' אחד", ששני החלקים מקבילים זה לזה. כששם זה יתגלה השילוב של יהי"ה ואדנ"י הגימטריא תהיה צ"ה במקום צ"א. וזהו "שיעלה יפה", יפה בגימט' צ"ה, שיזכו לראות את המשיח בגילוי זה.

וביאר עפ"י זה שזהו "בעין יפה יהיב", שכשהקב"ה נותן מתנה לעם ישראל ולכל יחיד, המתנה צריכה להשאר לעולם ועד, עד למשיח בו הגימטריא תהיה "יפה".

ובספר ראש יהושע מוסיף ש"מאן דיהיב מתנה", היינו "מאן" בגימטריא צ"א, שנותן לו מתנה בזה"ז, בעין יפה יהיב, נותן לו בעין שזה יהיה יפה ויגיע עד לימות המשיח, שאז שולטת הגימטריא "יפה".

בבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר י אות כב) מביא את הגמ' בברכות (ה, א) אמר ר' זירא בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בו"ד, מידת בו"ד אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמחה, אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם התורה לישראל ושמחה, שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו. וקשה היכן רואים בפסוק שהקב"ה שמחה? ועוד, במה נתינת התורה דומה למכירה.

ומבאר הבני יששכר דהוקשה לבעל המאמר דהפסוק סותר את עצמו, דהתחיל כי לקח טוב וכו', והנה לקח היא לשון מכירה, ומסיים נתתי לכם לשון מתנה, ועל כרחק הפירוש כך, דלעולם ניתנה התורה לנו דרך מכירה חלף עבודת אבותינו אברהם יצחק ויעקב, וחלף שסבלנו בכור הברזל במצרים להוציא משם הניצוה"ק שהיו שקועים במצרים, אבל הקב"ה נתנה להם דרך מתנה כדי שתהיה בעין יפה ובנפש שמחה, וז"ש הכתוב כי לקח טוב, דבאמת התורה באה להם דרך לקיחה ומכירה, והנה נתתי לכם תורתני דרך מתנה הוא בכדי שתהיה בעין יפה ובנפש שמחה".

ומבאר עוד בזה מה שנאמר על משה רבינו "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם", ולכאו' שונא